

Nino Balanchivadze

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Plague Epidemic and Human Moral Consciousness

Summary

“I think the invasion of Shah-Abaz did not shake Georgia as much as the emergence of cholera,” Vazha-Pshavela wrote in his letter “Thoughts (because of cholera)” and wondered why “the cholera that makes a man dead” does not say or feel anything. The living living? - Vajra’s thoughts are still relevant today, they are still relevant today. There is still an epidemic today. Human attitudes are, at first glance, the same; Thought is the same - survival or death, support or doom and indifference. Endurance or weakness, fear or courage. All these emotions are manifested in the free, conscious action of man. Consequently, his character or consciousness changes, and along with material provision, the satisfaction of his spiritual world also becomes important.

Key words: Epidemic, legend, Vazha-Pshavela.

ნინო ბალანჩივაძე

საქართველო, თბილისი

შოთა რუსთაველის სახელობის

ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

ჟამიანობა და ადამიანის ზნეობრივი შეგნება

ადამიანი, ერთი მხრივ, მორალური არსებაა, რაც იმას გულისხმობს, რომ იგი, უპირველესად, იმ უზენაეს ზნეობრივ წეს-ჩვეულებებს ემორჩილება, რომლებსაც მას უფლება-მოვალეობა და პასუხისმგებლობა ავალდებულებს (სინდისი კარნახობს), მეორე მხრივ, კი ის ყოველ თავის ქმედებაში ცხოვრების იდეით ხელმძღვანელობს და ოთხჯეხა არსებას, ცხოველს, პირუტყვს ემსგავსება

თავისი საქციელით, რომელიც არსებულ სიტუაციაში მომენტების მოთხოვნილებებს ვერ სცილდება...

თითოეული ჩვენგანი ზნეობრივ პიროვნებასა და ზნეობრივ იდეალს ეძიებს მუდამ ადამიანში; მიზანთა წინ დაყენება ადამიანობის ყველაზე უფრო დამახასიათებელ თვისებად მიიჩნევა. „ვგონებ შაჰ-აბაზის შემოსევამაც არ ააყაყანა ისე საქართველო, როგორც ხოლერის გაჩენამ“, – წერდა ვაჟა-ფშაველა თავის წერილში „ფიქრები (ხოლერის გამო)“ და წუხდა, თუ რატომ „ის ხოლერა, რომელიც კაცს ცოცხალს მკვდრად აჰხდის“, არაფერს ათქმევინებს და არც აგრძნობინებს მკვდრადმყოფ ცოცხალს? – ვაჟას ეს ფიქრები დღესაც აქტუალურია. დღესაც ჟამიანობაა. ადამიანთა დამოკიდებულებაც, ერთი შეხედვით, იგივეა; საფიქრალიც ერთია – გადარჩენა თუ დაღუპვა, თანადგომა თუ გაწირვა და გულგრილობა. გამძლეობა თუ უძლეობა, შიში თუ გამბედაობა. ყველა ეს ემოცია ვლინდება ადამიანის თავისუფალ, შეგნებულ ქმედებაში. შესაბამისად, მისი ხასიათი თუ ცნობიერება იცვლება და მატერიალურ უზრუნველყოფასთან ერთად მისი სულიერი სამყაროს დაკმაყოფილებაც მნიშვნელოვანი ხდება: „ხოლერამ იქნება მეც მიმსხვერპლოს და ეს ჩემი წერილი უკანასკნელი-და იყოსო. სიკვდილი სიკვდილიაო, მაგრამ რად უნდა მოვკვდე ისე, რომ ჯერ არაფერი გამიკეთებია, ჩემის ქვეყნისათვის არაფერი მირგიაო“, – წერდა სიკვდილის მოლოდინით შეშინებული ვაჟა-ფშაველას მისი ერთ-ერთი თანამედროვე (ვაჟა-ფშაველა 1892). წუთისოფლისათვის მოპარული, დაუმსახურებელი, არამი სახელის მოპოვების მცდელობად შეფასდა მგოსნის მიერ სიკვდილის მოლოდინით შეწუხებული ახალგაზრდის ეს ე.წ. „საქვეყნო სურვილი“.

ვაჟა შეწუხებული იყო ქვეყანაში არსებული მდგომარეობით. ამიტომ აღშფოთებული წერდა: „საცა უსამართლობა მძვინვარებს, საცა აჯამობა დაყიალობს, საცა უაზრობა და უგრძნობელობაა, ნამდვილი ხოლერაც იქ ბუდობს. მიკვირს და ვფიქრობ: თუ ეს სიცოცხლის მომსპობი ხოლერა გვაყაყანებს-მეთქი, ის ხოლერა, რომელიც კაცს ცოცხალს მკვდრად აჰხდის, რატომ არაფერს გვათქმევინებს, ხმას არ ამოგვადებინებს ისეთის ჭიქა-ქუხილით, როგორც პირველი ჯურის ხოლერა?! რად მინდა ისეთი სიცოცხლე,

რომ ვგრძნობდე თავის სიკვდილს, მკვდარი ვარო, ვამბობდე? აქ არის ხოლერა, აქა!

ხოლერა ჭირია სხეულისა, სიცოცხლის მტერი და, რა თქმა უნდა, ცოცხალს თვალებს გაახილებინებს, აალაპარაკებს. ეს საკვირველიც არ არის. ამიტომ ცოცხალნი ღონისძიებას ეძებენ, როგორმე თავიდან აიცილინონ, წამალი მოუძებნენ; ვისაც წამლის იმედი არა აქვს და არც ის უწყის, რომ თავი და თავი წამალი ხოლერისა სისუფთავეა და ზომიერება ყველაფერში, სხვა ღონე არ დარჩენია, უნდა გაიქცეს და ტურასავით ტყეში დაიმალოს, თავის ქოხ-მახს, თავის სარჩო-საბადებელს სტოვებს ღვთის ანაბრობაზე და გარბის; იმას-კი აღარა ფიქრობს, რომ ერთი და იგივეა, მგელი შესჭამს, თუ მგლის ნაშიერი. ვაჟა ნატრობდა, ერთ დღეს მაინც იქნებ ამ მეორე ხოლერამ ისე ააყაყანოს ხალხი, როგორც ეს ბაცილა-ბაქტერიების დედა აყაყანებს ქვეყანას (ვაჟა-შაველა 1892).

შავი ჭირი იქნება ეს, ქოლერა თუ პანდემია, ძალიან კარგად ასახავს საზოგადოებაში არსებულ ადამიანთა ზნეობრივ სახეს; თუ რაოდენ ძლიერი ან სუსტი ბუნების შეიძლება იყოს ადამიანი, რომელიც ძალიან მოკლე ხანში უდიდესი აღფრთოვანებიდან და აღტაცებიდან უკიდურეს გულგრილობამდეც კი შეიძლება დაემშვას, დაკარგოს ადამიანური სახე და ღირსებები. ან პირიქით, უფრო კეთილშობილი გახდეს, თვით მედუქნესათვისაც კი, რომლის ცხოვრებაც მხოლოდ ყიდვა-გაყიდვაა, ასეთ დროს მიუღებელია მოგებაზე ფიქრი: „-ვა, გიჟი ხომ არა ხარ?.. ეგ რაებს ამბობ? პირი დაუღია აგერ და საცაა ჩაგვყლაპავს ის ვირისთავი ხორველა. მოგება საიქიოს ეშმაკების უსტაბაშს გაუყო?! ვაჰმე, ვაჰმე!.. ეჰ, ღმერთო, სუფ-სარქისის მადლო, შენ უშველე ჰალალ კაცს! (ვაჟა-შაველა 1892).

სიკვდილის წინაშე მყოფი შიშს დამონებული ადამიანებისაგან განსხვავებით, არაერთი შემთხვევაა, როცა კი არ ეშინია და გაურბის ან ემალება ადამიანი სიკვდილს, არამედ უშიშრობისა და ზნეობის ნათელ მაგალითს იძლევა. ამბობენ, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ლეონიდეს, დაავადების თავიდან აცილების მიზნით, მორჩილებმა მთიდან ჩამოუტანეს წყაროს წყალიო. მაგრამ არ დაუღევეა ერის სულიერ მამას იგი – მეც ის წყალი უნდა ვსვა, რასაც ჩემი მრევლი სვამსო (1921 წლის 11 ივნისს

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ლეონიდე ქოლერის დიაგნოზით გარდაიცვალა...).

ჟამიანობა, ჟამი, ერთი მხივ, თუ დროს ნიშნავს (მწუხრის ჟამი, ჟამი დამდგარა სისხლის აღების, ლოცვის ჟამი და ა.შ.), მეორე ხრივ, – უჟმურს, დაავადებას, დაავადების გამომწვევე ავსულს. ჟამი, როგორც დაავადება, „ბავშვის ჭირვეულობას, უგუნებობასა და, ზოგ შემთხვევაში, საყმაწვილო სენსაც გულისხმობდა. მთიელთა განმარტებით, უჟმური ავსული იყო. იგი ნესტიან ადგილებში ბინადრობდა და, თუ იქ სადამოთი ბავშვი გაივლიდა, აუცილებლად აჰყვებოდა“ უჟმური (მინდაძე 1981: 76). უჟმურის შესახებ თ. სახოკია წერდა: მეგრელთა წარმოდგენით, „დედამიწაში არსებობს სიკვდილის შვილთათვის უხილავი სული გაცივებისა. გაცივების სულები უფრო ნოტიო ადგილას ბუდობენ, ჭინჭრობებში, ღელეების ნაპირებზე. თუ ადამიანი, განსაკუთრებით ბავშვი, გუბეში ჩავარდებოდა და სველ ან ნესტიან მიწაზე დაჯდებოდა, ადგომისას თან აჰყვებოდა სინესტე, რომელიც ეკუთვნოდა ჟამს და რომელიც ადამიანს სჯიდა გაცივებით, უმეტეს შემთხვევაში ციების ხასიათით (სახოკია 1956: 14-15).

აფხაზების გადმოცემით პერსონიფიცირებული სული, რომელსაც უჟმურით (მონადებით, აყოლილით) დაავადება მიეწერება, მხოლოდ მისივე გულმოწყალებით არის შესაძლებელი „მიწით დაჭერილის“, ანუ ავადმყოფის „გათავისუფლება-განკურნება“. აფხაზის რწმენით, აღნიშნული დაავადება ადამიანს აჰყვება იმ ადგილიდან, სადაც შემთხვევით დაეცემა (ჩამოვარდება) ან იჯდება. ამიტომ წამოდგომის დროს, იმის შიშით, რომ რაიმე არ აჰყვეს, იგი მიწაზე აუცილებლად სამჯერ დააფურთხებს და ამბობს: „აქ იყო ბაბუაჩემის სახლ-კარი“. დაავადების შემთხვევაში ლოცულობენ მიწის დედისა (ბავშვის დაცემისას, აიღებდნენ ერთ მუჭა მიწას, რომელსაც დაცემულს სამჯერ შემოავლებდნენ თავზე და იტყოდნენ: „დე, ამ ადგილის დედოფალმა შენს ჯანმრთელობას ნუ მიყენოს ზიანი. ბავშვის დაცემის შემთხვევაში გურიაში დამოწმებული ლოცვა: „ფერო, მოდი ფერთან, გულო, მოდი გულთან...“) და ადაბნას (იგივე უჟმურის) სახელზე. საამისოდ შელოცვის დროს „სუფთა“ ქალი ხელში იღებს შვიდ კაკალს და ფეტვის მარცვლებს, მიჰყავს ავადმყოფი თხემლის ხესთან, რომელსაც ადგი-

ლის დედის სახელზე სამ ცალ კაკალსა და რამდენიმე მარცვალს შემოატარებს; ასევე იქცევა კაკლის ხესთან და ადაბნას ავადმყოფის შეწყალებას შესთხოვს, შემდეგ თოჯინას მიწაში მარხავს და ამბობს: „ავადმყოფის ნაცვლად ეთამაშე და თავი ამით შეიქცე“.

მოგვიანებით აცხობენ ფეტვის პურს – „დედამიწის პურს“, ორ გრძელ „ადაბნას პურს“. იგივე ქალი იღებს პირველი პურის ოთხივე კუთხის მონატებს, ადაბნას პურებს, სანთელ-საკმეველს და ავადმყოფთან ერთად მიდის სამი გზის გასაყარზე. აქ მლოცველი ერთ გზაზე დებს „მიწის პურის“ ნატეხებს, მეორეზე – ადაბნას პურებს, მესამეზე – ანთებს სანთლებს და იქვე ათავსებს ფეხსაცმელს, თან ამბობს: „ქალბატონო მიწავ, ეს შენი ფეხსაცმელია!“ შემდეგ მუხლებზე აჩოქებს თავშალშემოხვეულ ავადმყოფს და „ადგილ-დედოუფალსა“ და ადაბნას ცალ-ცალკე მიმართავს: „ნუ მოაკლებ მას შენს წყალობას, მიეცი თავის, გულის, სხეულის სიმტკიცე! მიეცი მას ფერი, ტყავი და ძვალი! დაუბრუნე ლაპარაკისა და შრომის სურვილი, დაიცავი ეშმაკეულისაგან!“ შემდეგ ავადმყოფს თხილის წკნელით თავშალს მოხდის, ზურგზე წვეპლას ურტყამს და ამბობს: „წადი, დღეიდან განთავისუფლებ!“ სახლში მისულები შუაზე გასტეხენ ფეტვის პურს, რომლის ნახევრებს ხელში იჭერს ორი ქალი და კერასთან ერთმანეთის მოპირდაპირედ დგებიან. ავადმყოფი მათ შორის პურს ქვემოთ ორჯერ გაივლის; ამასთან ერთი ქალი ამბობს: მომეცი მე, რომელმაც ებრაელთა რწმენა მივიღე“, მეორე პასუხობს: „მომეცი მე, რომელიც ქრისტიანად მოვიწინათლე!“ უჟმურით დაავადებულთა სამკურნალოდ იდენტური მაგიური საშუალებები გამოყენებული იყო საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. მაგალითად, სვანეთსა და სამეგრელოში საამისოდ თიხისაგან კეთდებოდა კაცის გამოსახულება. იმერეთში ხორბლის ცომისგან აცხობდნენ ადამიანის მსგავს ნამცხვარს, ე.წ. „ზერანს“, რომელსაც ზოგჯერ მიწაში ფლავდნენ, რათა, აფხაზური თოჯინის მსგავსად, თან წაელო ავადმყოფობა (გიორგიძე 1888).

უნდა აღინიშნოს, რომ უჟმურს შელოცვითაც მკურნალობდნენ:

1. „სახელითა ღვთითა, მამითა, ძითა, სულითა წმინდთა,/ლოცვა უჟმურისა, თაველუჩინარისა,/უჟმურო გამოდი, გამოემურე, შორსა წადი,/სადაც არ იყურებოდეს ძაღლის ყევა, კაცისა უჭუი (კიჟინა), მამლისა ყივილი,/იქ გასუმენ, იქ გაჭუმენ, იქ გაპატიებენ,/გამოდი

უქმურო, გამოეშურე,/თუ არა, აგჭრი, დაგჭრი, ანითა, მანითა, შავტარიანი დანითა, გრძელტარიანი წალდითა,/გაგიტან ცხრა მთას იქით, ჩაგყრი რვალისა (ბრინჯაოსა) ქლთანში,/გადუღებ და გაფოფინებ, გაგადნობ წყალსაებ, გაგაქრობ ქარსაებ”;

2. „ეგერ მუა შავი კაცი, მისი ჯარითა, მისი შავი ურმითა, მისი შავი კბილებითა,/აქ ისმის თეთრი მამლის ყვილი,/იქ წევდეს უქმური, სადაც არ ისმის თეთრი მამლის ყვილი, იქ იყოს მისი ადგილი”;

3. „ეს ალაგი ფასაცია,/ფასაცს გვარი შვენერგია,/მიან, ჯაჭვი, გარეთ ხმალი, ეშმაკისა მათრახია”. შებერვით სამჯერ შეულოცადნენ (უქმური (ავი სული) [http:// www.nplg. gov.ge/wikidict/index.php/](http://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/)

ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში, ჟამიანობის შესახებ არაერთი ამბავი შემონახული, როცა შიშს დამონებული ადამიანებისაგან განსხვავებით სწული კი არ გაურბის ან ემალება სიკვდილს, არამედ საკუთარი ნებით სახლში ან აკლდამაში იკეტება, ზოგჯერ სიმღერით, ზოგჯერ მდუმარებით - სხვა რომ არ დაავადებულიყო;

ერთ-ერთი ანდრეზი ანატორელთა ტრაგედიის მიზეზად ხატის დაჭედვის მცდელობას თვლის: ანატორი ჟამმა გაწყვიტა, რის ნივთიერ დასტურად ანატორის აკლდამებს უჩვენებენ დღესაც (კიკნაძე 1996: 44).

ანატორს გაღმა იყო ერთი სოფელი, რომელსაც ახლა ძველ ნასოფლარს უწოდებენ. დღეს სახლების ნანგრევებიდაა შემორჩენილი. ამ სოფელში ცხოვრობდა ოქრომჭედელი. მკადრემ გამოაჭედინა ოქროს ლურსმანი და დააღირა ხატს დასაკრავად. ხატს დაეტყო ნალურსმნალი და ძალიან გაუწყრა მკადრეს, მთელს მის გვარსა და მჭედელს. გააჩინა ჟამი და სულ გასწყვიტა ხალხი. ანატორში დღესაც დაცულია ამ ხატის საბრძანისი ნიში და ხატის ტყე. ხატობა იციან ამაღლებას და მახვეწარი ანატორის ჯვარს ღმერთთან შუამდგომლობასა და დახმარებას შესთხოვს.

„სოფელ ანატორის მაცხოვრებლებმა თავიანთი ქმედებით საქართველო შავი ჭირის ეპიდემიისაგან გადაარჩინეს. როდესაც მთელი სოფელი დაავადდა, სოფლიდან გასვლა თავადვე აკრძალეს, სხვაგან რომ არ გავრცელებულიყო ეპიდემია. სოფლის კომპოზიციური ორი თოფიანი კაცი დააყენეს – თუ ვინმე გაპარვას დააპირებდა, მაშინვე ესროლათ. სოფლიდან მოშორებით აკლდამე-

ბი ააგეს და ვინც დაავადებას იგრძნობდა, თავისი ფეხით მიდიოდა, წვებოდა აკლდამაში და სიკვდილს ელოდებოდა. ხევსურებს თოფის სროლის შიში არ ჰქონდათ, მით უმეტეს დაავადებისაგან მომაკვდავებს. ხევსურებმა თვითონ მოიფიქრეს თვითიზოლაციით ქვეყნის გადარჩენა. კომპიდან ერთი თოფიც არ გავარდნილა. ერთსაც არ უცდია გაპარვა. ორი ათასზე მეტი ადამიანიდან სულ 7 გადარჩენილა ცოცხალი.

ანატორის აკლდამებში, აკლდამების შიგნით, კლდეების გასწვრივ მიცვალებულთა დასასვენებლად ორ ან სამ იარუსად ფიქლის თაროებია მოწყობილი. აკლდამის ისრული ფორმის კამარა იატაკის სადგომის ძირს, ჰორიზონტალურ სიბრტყის დონიდან იწყება და წვერწაკვეთილია. სახურავი ორფერდაა, გადახურულია ფიქალით. აკლდამებში დაკრძალული იყო რამდენიმე ათეული ადამიანი. ადრე დაკრძალულთა ძვლები იატაკზე და ქვედა იარუსის თაროების ქვეშ იყო დაგროვილი. აღმოჩნდა ხის ჭურჭელი, სამკაულები, ისრისპირები, მონეტები და სხვა. ერთ დღეს მარტო სამოცი ხმლიანი შესულა, რადგან ჟამისგან მოკლულს არავინ ეკარებოდა დასამარხავად, ეს იქნებოდა დიდი, პატარა, ქალი თუ კაცი, თავისი ფეხით შედიოდა აკლდამაში და იქ დაღევდა სულს (კიკნაძე 2009: 103-104). როდესაც აკლდამა ავადმყოფებით გაივსებოდა, კარს შიგნიდან ამოლესავდნენ. ეს იყო შთამომავლობის გადარჩენის ინსტიქტი, ზრუნვა იმისათვის რომ ქვეყანა არ ამოწყვეტილიყო.

ეს აკლდამური დაკრძალვის წესი შატილში გვიანობამდე (XX ს-მდე) შემორჩა. ანტორის ჯვარი – შატილის თემის საერთო სალოცავი იყო, რომელიც თუშეთ-ხევსურეთის კავკასიონის ქედის ჩრდილოეთ კალთაზე მდებარეობს. ანტორის ჯვრის შესახებ შემორჩენილია ლეგენდა: ერთ კაცს ჯვრისთვის ისარი უსვრია, ჯვარს თემი დაუსჯია და 60 მამაკაცი ავადმყოფობით მოუკლავს.

ძნელია, იცოდეთ, რომ განწირული ხარ და, ამასთანავე, ზრუნავდე სხვების გადასარჩენად, მიხვიდე საკუთარი ფეხით აკლდამაში, დაწვე და დაელოდო სიკვდილს, მხოლოდ იმისათვის, რომ არ გაავრცელო ჭირი და დაიცვა არა მხოლოდ საკუთარი რჯულის ხალხი, არამედ მთლიანად ხევსურეთი განადგურებისაგან.

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ჟამიანობისას დაავადების გავრცელების საშიშროების თავიდან აცილების მიზნით მეზობლად მცხოვრებთაც აფრთხილებდნენ, რომ, სანამ ეს სახადი არ გაივლიდა, თავი შეეკავებინათ და შატილს არ გაჰკარებოდნენ, თუ არა ესროდნენ.

მდინარის გაღმა ერთ გუროელ ბიჭს თავისი დასნებოვნებული ძმადნაფიცის სიმღერა ესმის და არ იჯერებს... ვეღარ ითმენს და ეძახის: ბიჭო, შენა ხარო? - მე ვარო.

- აკი შატილი თითქმის ამოწყდა და თქვენ რა გამღერებთო?

- „სიკვდილს ვაშინებთო“!

გუროელი აღვარებულ ხევში ისე შევარდება და გადავა მეორე მხარეს სიხარულისგან, არც დაფიქრდება.

- არ მომეკაროო! - ყვირის მთელს ხეულზე გამოფენილი გამონაყართ სნებოვანი შატილიონი ახალგაზრდა, - მე ავად ვარო!

- ძმაო, ცოცხალს გხედავ და შენი სენი მე ვერ მომერევაო და გადაუღელავს პერანგს და სათითაოდ დაუკოცნის „აყვავებულ გულ-მკერდს“... ორივე ძალიან დიდხანს იცოცხლებს.

ზღაპარს, კეთილად დამთავრებულ ზღაპარს ჰგავს ამ ძმადნაფიცების ამბავი... ნეტა ყველა შემთხვევა ასე კეთილად დამთავრებულიყო, მაგრამ...(თათარაიძე 2020)

ის, რაც ადამიანში ადამიანურია, არის მორალი, სინდისი, შინაგანი რაღაც გონიერი ხმა, რომელიც აწესრიგებს ადამიანს, მის გარშემო სოციუმსა და სამყაროს: „გადაირჩინე საკუთარი თავი და შენ გარშემო გადარჩებიან მრავალნი“. ადამიანის ყოველ ქმედებას საფუძვლად უდევს მორალი და განსაზღვრავს მის ხასიათს საზოგადოებაში თანაცხოვრების წესებთან მიმართებაში.

დამოწმებანი:

გიორგიძე 1981: გიორგიძე პ. *ავხაზეთი და ავხაზნი*. ივერია, 1888. N183.

ვაჟა-შაველა 1892: ვაჟა-ფშაველა. *ფიქრები ხოლერის გამო*. 1892. <https://tagiweb.wordpress.com/2012/05/26/fiqrebi-1892/>;

თათარაიძე 2020: თათარაიძე ე. „სიკვდილ-დამცინავი“ *საქართველო*. https://mtisambebi.ge/wandering/read/item/1179-%E2%80%99Esikvdildamzinavi%E2%80%99Csqaqartvelo?fb_comment_id=3242273279172807_4208508692549256

კიკნაძე 1996: კიკნაძე ზ. *ქართული მითოლოგია*, I. ქუთაისი: „ჯვარი და საყმო“, 1996.

კიკნაძე 2009: კიკნაძე ზ. *ანდრეზები, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის რელიგიურ-მითოლოგიური გადმოცემები*. თბილისი: ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2009, გვ. N103. ანატორის საყმო გვ. 103-104.

მარუშკო 1894: Марушко М. „Из области народной фантазии и быта“. *Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа*, вып. XVIII, Тф.: 1894.

მინდაძე 1981: მინდაძე ნ. *ქართული ხალხური მედიცინა*. თბილისი: 1981.

სახოკია 1956: სახოკია თ. *ეთნოგრაფიული ნაწერები*. თბილისი: 1956.

უქმური (ავი სული): უქმური (ავი სული). [http://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/%E1%83%A3%E1%83%9F%E1%83%9B%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98_\(%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%98_%E1%83%A1%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98\)](http://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/%E1%83%A3%E1%83%9F%E1%83%9B%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98_(%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%98_%E1%83%A1%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98))

ფიფია 1988: ფიფია ლ. „მასალები სამეგრელოს ხალხური მედიცინის ისტორიიდან („ნაჟამა“)“. *ისტორიულ-ეთნოგრაფიული შტუდიები*. III. თბილისი: 1988.

ჯანაშვილი 1894: Джанашвили М. „Абхазия и абхазцы (этнографический очерк)“. *Записки Кавказского отдела Императорского Русского географического общества*, т. XVI. Тф., 1894.

Ketevan Elashvili

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

The idea of the Black Death in the Fiction

Summary

Georgian literature has one unusual feature – it reserves the right of artistic silence in relation to the fatal disease.

Edgar Allan Poe’s “Red Mask of Death” is just such a fierce pandemic illustration, but with a very mystical character.

It evokes a shocking feeling of excruciating emotion – the “red death march to the country”, from which any attempt to divert itself is in vain.